

porszem, melyet idegen sivatagokra vetett a forgószél. Jankovics magyarjai nem tudnak élni másutt, csak Magyarországon; Amerikából, Oroszországból, nyugtalan világtájrásból csak ide dobnak vissza. Ezek a novellahősök bizonyítékai a magyarság elszakíthatatlanságának. Sebzett férfiak, nők hasztalan akarják magukat világba szórni, hiába vágnak idegen porszemeket szeretni. A magyar földesúr inkább elereszti amerikai feleségét, akit imád, semhogy vele menjen *most* a pusztáról. Az amerikai orvos, kiben elmosódott már az ősök magyar eredete, a kórházban szenvedő kislány magyar lázbeszédén, különös szépségű arcán eszmél rá ködbevesző nagyanyja fajtájára s *haza* jön Somogyba, megnézni az elfűjt porszem igazi hazáját. A régén még megtapadni tud magyar porszem viszont tártszívű megértéssel öleli magához az orosz porszemet, melyet más kegyetlen vihar tett hontalanná. Megdőbentően szép mély gondolata egy magyar hősnék mondása: *Az én nemzetem az elesett ismeretlen katona.*

Jankovics Marcell tökéletes nagyvilági ember. Lélek szerint, mélyről ismeri az ismerésre érdemes népeket. Amit Európa az átható szemű, mindent megtanult utasnak nyújthat, azt mind látta már. Írását ez a nagy kultúra szövi át és ez teszi még magyarabbá. Apróbb lelkek elkápráztatottságukban talán kozmopolitákká, magyarfelejtökké válnának a helyén; Jankovics Marcell nem kicsinységünkről beszél, nem elesettségünkről és nem szegénységünkről a világ kincseinek ismeretében, hanem fajtánk nagyságáról, mérhetetlen értékeiről és hivatásáról. Fel-emelő könyvet ad. Nem ír az annyira divatos negatív vezércikkek hangján.

Azokban az elbeszélésekben, hol nem a mai magyarság kérdéseit írja meg, hanem az általános emberi nagy dolgokat, szintén erős tud lenni.

A *Magyar porszemeket* örömmel köszöntjük ideát. K.

Rácz Pál: A szomorú ember. Kazinczy-kiadóvállalat, Kassa. Csonka-magyarországon a *Studium-könyvesbolt bizománya*. Egy magyar Oblomov regénye *A szomorú ember*, olyan Oblomové, ki a végén két asszonnyal is együtt él s a cselédje mástól való törvénytelen gyermekét fogadja törvényes fiává. Mélységesen szomorú alkotás; egyetlen épkezlélek, egyetlen rendes

sorsú ember nem akad benne. Ólmos szörnyűség ragadja meg az olvasót mindjárt a regény elején és nem hagyja el egy pillanatra sem a tizenkét éven át. Mivégre íródott ez a könyv? Miben teszi jobbá, nemesebbé az olvasóit? Kinek kell ez *«A szomorú ember»*?

Rácz Pálnak jó neve van a csehek által elszakított terület írói között. Az a kritikai előzékenység, mely az elcsatolást követő esztendőkbén oly hamar nagygyá avatta az elvett magyar tájakon leltűnt írók mellett a műkedvelőket is, minden írói fejlődést megbénított. Világos szempontok nincsenek többé és bármilyen kinyomtatott művük *«nemzeti büszkeségünk»* ma. Ez az oka aztán az ilyen kiforratlan, zűrzavaros regények megszületésének. A regény anyagához erős kritikai szűrő kellett volna; a nyers felvázoláshoz temérdek megokolás, ami azonban az íróban maradt. Ő talán tudja, miért szeret bele hőse kivétel nélkül minden leányba, aki elébe kerül, szó szerinti komolyságú halálos szerelemmel. Az író valószínűleg tisztában lehet azzal, miként esküdhet két nő meg egy férfi örök együttes félrevonulást a világtól. Az olvasónak azonban sejtelve sincsen az okokról. Lépten-nyomon nagy elhatározások érnek bennünket teljesen előkészítetlenül; mindenki mártír anélkül, hogy erre valami oka vagy szüksége volna. Ez lenne az irodalom, képtelen hatásos sorozata egy régen leltűnt irodalmi világ papírnyelvén? Ismer pl. valaki most értétségizett fiút, aki így beszél: *«Azért háborodtam fel, amikor láttam, hogy szűzi ajkad mézét az a földtűró lerabolta szádról...»*

Azért mondom el mindezt, mert *A szomorú ember* szerzője író. Tehetséges ember, aki nagy dolgokat lát meg; az összeomlás tömegzavarainak leírása — teszem azt — kitűnően megfogott dolga s néhány ilyen trouvaille-t felsorolhatnék még könyvéből. Anyaga azonban így, amint adta, kidolgozatlan maradt s aligha akad olvasó, aki a maga jószántából vállalkozik a kiépítésre. A szomorú ember érdekes téma, az íróművész ereje azonban nem birkózott meg vele; egyetlenül, megvilágítatlanul hagyott sokat. Kár!

Ha divatos kifejezéssel akarnék élni, azt mondhatnám: Rácz Pál nem adta ki művészetének száz százalékát magából. Minél súlyosabb a téma, annál több világosságot követel, hogy elbírhassuk. Valami csöpp derű pedig

mindig legyen az írásban, mert csak így igaz tükre az életnek.

Kilián Zoltán.

Földi Mihály: Az utolsó álarc. (Athenaeum.) Ősi Árpád színész darabja megbukott. Feleségének, Katalinnak mindamellett nagy szerepsikere volt benne. A férfi ekkeseredésében revolverhez nyúl. Felesége meg akarja gátolni a végzetes tettben: dulakodás közben a pisztoly az asszonyt találja. Utána Ősi saját mellébe lő. Az ideges férfit szanatóriumban gyógyítják. Felesége sorsát titkolják előtte: Ősi úgy sejtí, hogy Katalin otthagyta őt egy másik férjért, mert férjét nem tudja szeretni. A színész úgy érzi, régi egyénisége meghalt: épen önmaga elvesztése teszi nagyobb színésszé. Letargiában él 15 évig. Könyvein kívül normális bohém-liaisonokkal kábítja magát. Egy kis színészfruska, Vilma, eszébe juttatja az eltűnt Katalint. Vadult szenvedéllyel vágyódik utána. Párisban egy ezüst-álarcos meztelen táncosnőben Katalinra ismer. Az öltözőben egy cinikus kokottra talál, aki a futó és a raffináltan félbehagyott szerelmek gyönyöreiről beszél a szerelmes férjnek. Ősi különösnek találja felesége változását, de vágya paroxizmusában megbocsátja neki. Egy mámoros éjtszaka reggelén azonban megtudja, hogy a táncosnő és az ő volt felesége az életben saját testvérével helyettesíti magát: az öltözőben már az ál-Katalint ismerte meg Ősi. Az ezüst álarc Katalin tönkroncsolt arcát takarja. Az asszony mindvégig imádtja férjét, de halálra-torzított arcával most már örökre eltűnik és Ősi visszautazik Pestre a kis hűségese Vilmával.

A színromantikus tárgy, amely főleg már csak detektív-regényben él tovább: itt szimbólum-hordozóvá lesz. Az öregedő férfi keresi, üldözi az ifjúságot s mikor már azt hiszi, hogy megtalálta: egy szörnyű csont mered reá. A mult halál, oda nincs visszatérés, a hűlt élmények emlékét nem lehet ősz fejjel valósággá forralni. Ezt a többször már klasszikusan is megfogalmazott témát Földi most is úgy elevenítette föl, hogy az alap gondolatot túl-materiális eszközzel kiabálja bele a regénybe (az álarc-takart golyózárt arc) és evvel együtt az egész regényt egy »rejtélyes alak üldözése«-típusú elbeszéléssé hangolja féltre, amely állandó disszonanciát okoz. A meglehetősen retorikus-eszményi mult-hajszta tiszta és öncélú érvényesülését állandóan zavarja a kalandregény mo-

tívumára épült mese. Egyáltalában a regény végéig hűtlenségnek gondolt asszonyi önfeláldozás és hűség mellékvágányra tereli a főérdeklődést és itt zavaró (meg régi) csapda. A regény egy érzés története: az újragyúlt vágyé. Ahogy a vágy érlelődik — telve van lélektani trivialitásokkal: «hogy hasonlít a nyakad a Katalin nyakára; mikor nézlek, mintha csak őt» stb. A hős önelemzése is egy meglehetősen közkézre került séma-líra és a modern idegtani vizsgálatok eredményeinek keveréke. Ha a tárgy eddigi legyőzéseiben volt a vágyódásnak valamelyes ideális jellege — úgy a Földi-féle átírásban a biológiai végzettségűségen van a hangsúly. Az érzékenység és nemi feszültség misztikája mohón kap a lélekboncoló doktrína után. Eredmény: a hősből gyakran száraz mintaeset lesz, mely már szerepelt valamely tankönyv számított példái között. Abban a gesztusban, amellyel Földi és mások is «értékesítene az irodalom számára» tudományos eredményeket, van valami gyermeki kezdetlegesség. A freudista újszerűség egész rikitóan, természet-szerűleg nem-egyénítően lebeg a regényben, mint az ösztön-pszichológia oknyomozásának diadala. A pubertás korából visszamaradt emlékek titokzatos sorshatároltóságokká fontosulnak: egy futó élmény már évtizedekre szóló predestináció. De nincsenek új és sajátos eszközei Földinek, amelyekkel irodalomná tudná asszimilálni a klinikai folyóiratokból azon frissiben átemelt anyagot. Valamely drámaibb, idegesebben lüktető naturalizmus mellett szépen előszedi e stílus forradalmi korának muzeális fegyvereit: a kórház-részletezést, a beteg naiv láz-logikáját. És ami mindennél unalmasabb: a pornografiát. Még csak nem is látszik, hogy valahogy művészi akarná jogosítani az ösztönhívta csak egyféle víziókat: nem jut tovább a kemény mellemnél és fehér comboknál. Jó a fürdőkád is, meg a hálószoba, meg az «ott áll teljesen meztelenül» is a mindenáron ösztönhöz appelláló író számára. Ami Ősi elmélkedéseiben nem nemi mindennapiság, az is szintelen leírása már elmondott dolgoknak. A színész és a valóság, a szerep és az egyén, az álarc és az élet — efféle tárgyakról sok régi parafrázis van újragyűjtve. Különböztető, hogy Ősinek eszébe sem jut, hogy felesége szerencsétlenségéért részben ő felelős: inkább vezeklésben, mint egy nyafka narkózis-viszonyban